

Д-р Роман Рахманний
Інститут ім. Симона Петлюри

**АКТУАЛЬНІСТЬ САМОСТІЙНИЦЬКИХ ІДЕЙ
СИМОНА ПЕТЛЮРИ**

Лондон

1983

© Copyright 1983

Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Road, London, N1 1LF

Ця праця друквана вперше
в журналі **Визвольний Шлях**
ч. 11-12/416-417 за 1982 р.

З друкарні Української Видавничої Спілки в Лондоні
200 Liverpool Road, London, N1 1LF

Обмірковуючи всілякі теми для есейної доповіді на відкриття Інституту ім. Симона Петлюри в Торонті, я зупинився на потребі зосередити увагу слухачів і майбутніх читачів на актуальності самостійницьких ідей і життєвого подвигу Симона Петлюри*. Цю потребу відчуває більшість вільних українців на земній кулі... Вільних так у своїх думках, як і в своїх практичних діях та підході до української проблематики... Вільних від чужинецьких навіянь — наукових і політично-пропагандивних... Такі українці й українки сьогодні є і на українських землях, і по тюрмах і концтаборах Росії. Не бракує їх також у народовладних державах Заходу, хоч і який сильний там розкладовий тиск на них діє з навколишнього середовища.

Саме до цих вільних українців та українок ми повинні спрямовувати наші слова, всі наші книжкові й періодичні видання та наші живі діла. Сьогодні люди українського роду в кожній країні потребують виразного орієнтира для того, щоб втримати свій національний курс на морях історичного минулого і в лабіринтах сучасного урбаністичного всесвітнього суспільства, де виникло більше «помішання язиків» і знецінення тривалих вартостей, ніж у біблійному Вавилоні.

Незалежні дослідні вогнища самостійницької української думки напевно допоможуть скристалізувати їхнє власне мислення, що в свою чергу зміцнить українські установи й організації так місцевого, як і всеукраїнського обсягу діяння. Сила і тривалість цих установ — зокрема державницьких — залежатиме від сили характеру і рівня політичного розвитку їхніх членів і прихильників.

На ділі це означає, що сьогодні неодмінно треба оновляти давні вартості, відсвіжувати самостійницькі погляди на українське минуле й сучасне життя без псевдонаукового цинізму. В умовах швидкого наближення двотисячного року і всіх змін, що їх несе з собою нова епоха, треба устійнити, зважити і зміряти конкретні й незмінні досягнення керівних діячів нашого народу. Щоправда, залишатися невірником власної історії дуже небезпечно і для окремої людини і для всього суспільства; але й від історії своєї національності ще ніхто безкарно не втік і не зможе втекти. Минулі події, історичні процеси та керівні постаті з української історії завжди супроводитимуть українських нащадків, хочуть вони того чи ні... Ті чинники завжди впливатимуть на їхню підсвідомість.

*) Скорочений текст цього есея автор прочитав під час Інавгураційного Вечора Інституту ім. Симона Петлюри 28 лютого 1981 року в Торонто, Канада.

мість і матимуть якийсь вплив на їхнє мислення. Цей вплив може бути позитивний, але він може бути і негативний. Все залежить від уміння сучасників успішно впоратися з потребою реалістичної оцінки ролі того минулого, а зокрема керівних осіб у тому минулому, та їхнього внеску в розвиток загально-українського культурного й політичного життя.

I

Керуючись ось такими заложеннями, я схильний твердити: найбільш покривдженими орієнтирними постатями в українській історії були і досі залишаються два будівничі двох українських держав-республік — Богдан Хмельницький і Симон Петлюра.

Щоправда, українська громадськість рік-річно офіційно засвічує лямпадку похвали на їхню честь, але поряд із цим великого Богдана, що з тристарічного небуття вивів свою батьківщину в коло самостійних держав і забезпечив їй безперервне 116-річне існування, українські нащадки Шевченковим словом з дитячих уст проклинають його.

Тільки нерозуміння сенсу болючих міркувань Шевченка, як пророка Єремії на тлі нікчемного животіння «Славних прадідів великих Правнуки погані», тільки неусвідомлення величчя Богданового подвигу в цілому могло штовхнути українську громадськість ХХ сторіччя на той шлях масохістського самобичування, себто почуття, яке роз'їдає самовпевненість українців у свої вміння правити собою чи навіть у спроможність зробити розсудливі висновки з відомих історичних подій чи поточної ситуації.

Це врешті наслідок слабого розуміння становища того національного провідника України XVII віку, що без власної розвиненої національної еліти, неначе голий у тернині, кидався з одного кінця України в другий та військовими протинаступами й дипломатичними заходами латав діри у стінах тієї нової державницької структури, в якій щойно народжувалася сучасна українська нація.

Безглузді польські політичні діячі — магнати, сейм і сенат з королем — вели безупинну війну проти відновленої України, не усвідомивши того, що свою придніпрянську колонію вони безповоротно втратили ще в битві над Жовтими Водами. Тим часом Москва (тоді вже сильна й заможна держава із власною великодержавною ідеологією, зміцненою авторитетом свого патріярхату) — «з кам'яним спокоєм приглядалася» до того, як козацько-українська державницька справа «знекровлювалася до білого» у боротьбі між польським наступом і татарськими зрадницькими нападами. Коли ж Москва вирішила подати Україні т. зв. помічну руку, тоді Україна була вже така слабка, як перезріле яблуко, готове впасти до рук московських централістів¹.

1) V. Kliuchevsky: *A Course in Russian History*, I-V (Moscow, 1937), Vol. III, 126.

Тоді не вперше і не востаннє Україна знайшлася у трикутнику смерті. Доволі нагадати одну маркантну дату, що ілюструє це твердження: 1-го вересня 1982 року, в день св. Симона, буде рівно 500 років з того часу, як кримський хан Менглі Гірей, з намови московського князя Івана Третього, вчинив грабіжницький напад на Київ і доценту знищив місто і його околицю. Опісля, через спеціального посла московський князь дякував кримському ханові за корисну послугу, що її зробив він — мусульманський володар, йому — христілюбивому володареві Московії та всієї Русі. Польські централісти у Варшаві не надто тривожилися цією руйнацією непокірної української столиці, що все ще зберігала певний авторитет у свого населення навіть під польським володінням. Адже татарська орда закріпилася на Криму й причорноморських степах завдяки союзницькій співдії з нею московського князівства і польського королівства².

Тоді в тому нищівному трикутнику (Москва—Крим—Варшава) відроджувалася і всупереч логіці продовжувала існувати саме завдяки Богданові Хмельницькому суверенна українська держава — Козацько-українська Республіка. З новочасних істориків мабуть тільки Ю. Вернадський натякнув на те, що не Богдан, але його наслідники на гетьманських постах призвели до занепаду тієї української держави і захоплення її росіянами³.

Монографія «Богдан Хмельницький» Івана Крип'якевича, на жаль, викривлена у своїх висновках московською вимогою доказати офіційну тезу Москви про т. зв. возз'єднання України з Росією... Не зважаючи на свою цінність, ця праця І. Крип'якевича не відповідає ні об'єктивній історичній дійсності, ані змістові його власних лекцій, що він їх читав нам, студентам у Львові, в роки 1937-1939.

У вільних умовах української еміграційної науки деякі історики, а зокрема Л. Винар в «Українському Історичному й Українському Квартальнику», зробили успішні спроби оцінити роль і осяги Б. Хмельницького на фоні європейської ситуації й політики середини і другої половини XVII віку. Недавно в журналі «Український Історик» (ч. 1-4, 1980) Панас Феденко дав цікаву та вдумливу аналіз осягів і поразок української революції під проводом Богдана Хмельницького. Феденко зокрема віднотував помилковість козацької концепції, яку можна б назвати державницьким мінімалізмом згідно з піснею «Що по Случ, то наше...» Водночас Феденко переконливо з'ясував страшну руйнуючу роль кримської орди саме в час українсько-польської визвольної війни⁴.

2) Jaroslaw Pelensky: "The Sack of Kiev of 1482 in Contemporary Muscovite Chronicle Writing", *Harvard Ukrainian Studies, Eucharisterion: Essays presented to Omeljan Pritsak on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students*, Vol. III/IV 1979-1980, Part 2, 639-649.

3) G. V. Vernadsky: *Bohdan — Hetman of Ukraine* (New Haven, 1943), 122.

4) Панас Феденко: «Триумф і катастрофа (оцінка досягнень і поразки революції Б. Хмельницького)», *Український Історик*, XVII, ч. 1-4 (65-68), 1980, стор. 134-152. Пор. Р. Рахманний: *Вогні самостійної України*, Торонто, 1978, стор. 136.

Поряд з цим у нас надто мало зроблено для того, щоб розвіяти пропагандистський дим навкола постаті Богдана. Це — закиди, начебто він пляново організував винищення чужинецького елемента на території України, себто поляків і жидів. Суб'єктивні записки і т. зв. хроніки таких авторів, як Натан Гановер, виготовлені в гарячий революційний час на основі панічних розповідей утікачів з України й Білорусії в 1648-1649 рр., далі залишаються т. зв. доказовим матеріалом на т. зв. відповідальність Богдана за т. зв. погроми. Зважте, що слово «погром» належить однаковою мірою російській і польській мовам, та, звичайно, по-стало там, де довершувалося такі вчинки... Українська мова знає тільки «розгром» — термін військового значення. Перебільшуючи стократно кількість жертв, ці «хронікари» склали відповідальність особисто на Хмельницького навіть за злочинні вихватки в районах, кудю Б. Хмельницький своєї армії не провадив⁵.

II

Якщо приглянутися до постатей Богдана Хмельницького і Симона Петлюри на тлі їхніх історичних епох, до тодішньої історичної обстановки, процесів утримування самостійної України при житті та, врешті, схожості їхньої особистої долі — прямо вражають. Симона Петлюру офіційна українська громадськість також рік-річно вшановує лямпадкою похвали, звичайно у травні, коли відзначають пам'ять українських національних героїв. Є згадки про нього у промовах з нагоди роковин 22 січня 1918 і 1919 років.

Водночас у нетрях нашого суспільства покутує метушлива суперечність поглядів на ролю і наслідки діяння Симона Петлюри протягом 25 років нашого століття.

Звичайно, про шляхи й методи державного будівництва чи про закордонну політику Симона Петлюри в роки 1917-1921 можна і треба сперечатися. Їх варто і треба науково й публіцистично зглиблювати й висвітлювати. Сучасники Симона Петлюри мали право і багато нагод для того, щоб не погоджуватися з його діяльністю і критикувати її. Наприклад, як співучасник визвольної війни 1918-1919 років, ген. Мирон Тарнавський в одній розмові у моїй присутності ще 7 червня 1937 року вважав доцільним твердити, що його (ген. Тарнавського) «першим правильним кроком за Збручем» повинно було бути рішення відсунути Симона Петлюру від керівництва армією УНР, а може й від керівництва державними справами. В тій самій розмові ген. Тарнавський щиро застерігся, що, на жаль, тоді «Симона Петлюри не було ким відповіднішим замінити на тих постах!...» — себто підхожим щодо енергійності, наполегливості й самостійницької витримки у тогочасній змінливій ситуації — внутрішній українській та міжнародній.

⁵) Bernard D. Weinryb: "The Hebrew Chronicles on Bohdan Khmelnytskyi and the Cossack-Polish War", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. I, No. 2 (June 1977), 154-177.

Сучасники і співучасники даних подій можуть мати і критичні і навіть зовсім помилкові погляди на своїх співробітників чи су-»образу« і не можуть об'єктивно оцінити його вартості на тлі історичної дійсності, яка для них була чи є «сучасністю» їхньою. Але кривдям було і буде ставлення тих українців, що зросли на популярних розповідях сучасників, які зберігають викривлений погляд на ролю того будівничого української держави і далі передають свій несправедливий осуд своїм нащадкам.

Ось приклад. Коли моя доповідь про С. Петлюру і інших головних українських державників п. з. «Наш спільний державницький дороговказ» появилася друком, один молодий журналіст зареагував на неї окремим листом до мене: — Як ви можете апотеозувати Петлюру, коли я змалку від свого батька чув, що це був руїник української державности?.. Читанням друкованих праць на тему С. Петлюри я не виправив свого погляду ще й досі», — писав він. Отримавши свою освіту в українській та англійській школах, він міг би переглянути свої погляди, що ґрунтуються на «фолкльорі». Визнавців того дешевого фолкльору я зустрів і серед своїх студентів у канадських вищих школах, де цей підхід до С. Петлюри обороняли зокрема прихильники української консервативної ідеології та визнавали анархоіндивідуалізму.

Це тільки ще одна ілюстрація проблеми, якої не може розв'язати покоління українських нащадків на північно-американському континенті. Ці молоді люди виставлені на чужинні пропагандистські й псевдонаукові закиди щодо С. Петлюри і Б. Хмельницького. Вони прагнуть боротися з тією пропагандою, що глибоко ранить їхні душі, як українців. Водночас ці молоді люди відчувають слабкість своїх позицій, бо знають, що старше українське покоління також поділене в своїй оцінці тих державних діячів України. В пошукуванні за т. зв. *позитивним героєм* для себе, який був би сприйнятний також для неукраїнського середовища, деякі молоді люди підкорюються цій пропаганді «лівих» та анархоіндивідуалістів. Ось чому серед української молоді в Канаді, США й Англії є стільки прихильників т. зв. націонал-комуністів, як В. Шахрая, С. Мазлаха, М. Скрипника та навіть бандитського «батька» Н. Махна. Бо вони «прийнятні» для чужого середовища, в якому розвелися комуністичні секти й анархістські відлами.

З того висновок: «погромницький» чад навколо особи С. Петлюри (а втім, і Б. Хмельницького) треба розганяти не тільки для того, щоб виправити історичну кривду, зроблену йому серед чужих і своїх. Чесне ім'я С. Петлюри треба відвойовувати ще й тому, що це один із засобів просвітити власне молоде покоління і визволити його від комплексу вини перед обличчям своїх співгромадян. лити його від комплексу вини перед обличчям своїх співгромадян.

Конструктивну роботу на цій ділянці проробили громадяни Української Народньої Республіки жидівського роду — Соломон Гольдельман, Арнольд Марголін, Моше Зільберфарб і інші, якщо

згадати лише найважливіших. Багато ясности в це складне питання українсько-жидівських стосунків внесли такі автори-дослідники, як Ф. Пігідо і Тарас Гунчак. Цей останній зокрема успішно висунув перед очі жидівських авторів непричетність Петлюри до протижидівських вихваток в Україні своїм есеєм у журналі «Jewish Social Studies» 1969 року⁶.

В наслідок таких і подібних праць сьогодні в чужинецькій темряві видно проблески наукового світла й об'єктивности, незатруєної інтересами великодержав чи ідеологічними міркуваннями. У свідомість принаймні деяких вдумливіших жидівських авторів проникає наукова правда про те, що конфлікт між українським і жидівським населенням України ніколи не мав расистського підґрунтя і ніколи не був пляново інспірований українськими керівниками. Це був радше небажаний і непередбачуваний наслідок чужоземної окупації України та революційно-визвольної боротьби українських народніх мас з шовіністичною владою народу-наїзника, який у мирі та у війні здійснював власну антижидівську політику під назвою «Бий жидів — спасай Росію!»⁷.

Не бракує сьогодні жидівських авторів, які об'єктивно аналізують українсько-жидівський конфлікт у роки визвольної боротьби під проводом Богдана Хмельницького. Видатний автор Хаїм Бернант, знавець історії та характеру жидівського народу, влучно схопив суть того конфлікту. У багатонаціональній Польщі 1648 року «землевласниками були римокатолики — поляки, їхніми посередниками були жиди, а селянами... православні українці... Коли козаки нагрянули зі своїх степів, вони повалили Польщу, як великодержаву... і при цьому вони здешаткували польське жидівство. Обставина, що жиди були нехристияни тільки зміцнила потужність того удару, але тогочасні українці атакували жидів головню тому, що жиди були виконавцями для поляків»⁸.

Двістісімдесят років опісля, саме під час революції та визвольної боротьби українського народу в роки 1917-1921, більшість жидів на території України була носієм російської культури і російської державної концепції незалежно від її ідеологічного забарвлення. «Майже всі жиди прагнули побудови єдиної Росії в її імперіяльних кордонах з парламентською системою правління, бо вони вважали таку державу безпечнішою для свого розвитку. З

6) Taras Hunchak: "A Reappraisal of Symon Petliura and Ukrainian-Jewish Relations, 1917-1921". *Jewish Social Studies*, Vol. XXXI, No. 3 (July 1969), 163-183. F. Pigido: "Ukrainian-Jewish Relations During the Revolution (1917-1921)", *Ukrainian Review*, No. 5 (Munich, 1957), pp. 84-98. Solomon L. Goldelman: *Jewish National Autonomy in Ukraine 1917-1920* (Chicago, 1968). Alain Desroches: *The Ukrainian Problem and Symon Petliura* (Chicago, 1976). Oleh S. Pidhainy and Olexandra I. Pidhainy: *Symon Petliura — A Bibliography*, New Review Books (Toronto, 1977).

7) S. W. Baron: *The Russian Jew Under the Tsars and the Soviets* (New York, 1964), 67-74. Richard Pipes: *The Formation of the Soviet Union: Communism and Nationalism, 1917-1923*, (Cambridge, Mass., 1954). Cf. J. B. Schechtman: "The U.S.S.R., Zionism and Israel". *The Jews in Soviet Russia*, ed. Lionel Kochan, (London, 1970), 103.

8) Chaim Bernant: *The Jews*, (London: Sphere Books, 1978), 33.

тих самих мотивів багато жидів активно сприяли большевицькій Росії та виразно заявили проти усамостійнення України, Польщі і Литви», — пише знавець революційного періоду в історії Росії та поневолених нею народів Бертрам Вульф⁹.

Отже, заново склалася ситуація похожа на ситуацію в Україні протягом перших трьох років після повстання Богдана Хмельницького, тільки польського наїзника замінив наїзник російський. Саме його присутність на території України, а не тільки на її кордонах, ускладнила становище жидів і взагалі жидівсько-українські стосунки, що в іншому випадку були б розвинулися у мирне співіснування, а далі у співжиття і співпрацю між людьми двох національностей, але громадян української самостійної народо-владної держави¹⁰.

Це була реальна можливість, бо, не зважаючи на негативне ставлення більшості жидів до відновленої української держави, влада Української Народньої Республіки (1917-18 і 1918-1921) створила всі законні передумови для такого співжиття. Українське законодавство, введене в нас головню М. Грушевським і С. Петлюрою, було гуманніше і прогресивніше у відношенні до всіх меншостей на території України, ніж законодавство будь-якої іншої тогочасної держави у світі. Варто нагадати, що ні тоді не було і досі немає ані однієї української політичної партії, яка б у своїй програмі мала антисемітський чи антижидівський постулат. А такі партії чи політичні групи були у росіян, поляків та інших національностей, не виключаючи згодом англійців і французів.

Трагізм української ситуації в цьому випадку тільки підкреслює успішність великодержавної пропаганди агресорських сусідів України, що українців, як жертву своєї політики, зробили в очах суспільств Заходу і винуватцями, і спричинниками наслідків тієї політики супроти жидів. Ця легенда легко прищепилася на Заході, бо там усі суспільства з давніх давен затаювали свою ворожість до жидівського елементу у своїх країнах. Вони оцінювали українців своєю міркою, а почуття власної вини супроти жидів далі спонукує їх спихати вину на безборонних українців.

Згадати б от хоч би обставину, що вже 1144 року в Англії жидів у багатьох місцевостях безпідставно суджено за т. зв. ритуальні вбивства християнських дітей. Відомі випадки такого обвинувачення жидів у Норвічі, Глостері, Лондоні, Вінчестері, Лінкольні... Тамтешні ніби-жертви жидівської «злочинности» проголошено... святими. Письменник Дж. Чосер у своїй поемі «Прайорес тейл» увіковічнив такого псевдо-мученика «хлопця з

9) Bertram D. Wolfe: *Three Who Made a Revolution* (New York, 1964), 182. See also Leonard Schapiro: "The Role of the Jews in the Russian Revolutionary Movement", *The Slavonic and East European Review*, Vol. XI (December 1961), 164.

10) Goldelman: *op. cit.*; Arnold D. Margolin: *The Jews of Eastern Europe* (New York, 1926); Oscar I. Janowsky: *The Jews and Minority Rights, 1898-1919* (New York, 1933); Schechtman: *op. cit.*, 99-124.

Лінкольну». Подібні незаконні виступи проти жидів-співгромадян мали місце у Франції, Німеччині, Італії, Греції, Угорщині, Іспанії, Чехії¹¹.

Жидівські дослідники сьогодні проаналізували на основі державних документів політику Великої Британії, Франції та США у відношенні до жидів напередодні та під час Другої світової війни. Це вже не таємниця, що британське міністерство закордонних справ було найбільшим противником жидів навіть тоді, коли йшлося про рятування жидів з Румунії й Угорщини¹². Варто нагадати, що советський режим нічим не остеріг своїх громадян жидівського роду перед можливістю винищення їх у випадку гітлерівського наїзду, бо до останнього дня «миру» в 1941 році Кремль коляборував з гітлерівською Німеччиною і постачав їй харчі та військово важливу сировину.

Не вільні від співвини уряди інших держав Заходу, що свої державні інтереси завжди ставили вище від гуманних. Маючи у своєму розпорядженні наукові, публіцистичні та масові засоби інформації, вони в загальному зуміли приховати від людського ока свою співвідповідальність за власні проступки і за проступки своїх союзників. Ось жидівські погроми, здійснювані армією ген. Денікіна, не знайшли своїх «суддів» ані в Лондоні, ані в Парижі, ані у Вашингтоні.

Не заперечуючи історичного конфлікту між українським населенням і жидами на території України, треба сказати рішуче, що поряд з цим конфліктом існували законні та практичні можливості для гідного співіснування і співжиття громадян обох національностей в українській самостійній соборній державі. Велика заслуга у витворенні цих умов належить Симонові Петлюрі. Про це ніколи не буде забагато нагадувати своїм і чужим спостерігачам українсько-жидівських взаємовідносин.

III

Хоч і яке важливе це питання, то все ж таки воно не сміє приховати від нашого ока найсуттєвішого аспекту української проблеми, а саме: геополітичної ситуації українського народу на своїй території. Подібно, як Козацько-українська республіка Богдана Хмельницького, друга Українська Народня Республіка (1918-1921) під керівництвом Симона Петлюри знаходилася у трикутнику смерті: з Півночі — агресія большевицької Росії Леніна, Троцького і Сталіна... з Півдня, від Криму й Одеси — наступ росіян під проводом білого генерала Денікіна при підтримці Франції та Англії, із Заходу — наїзд Польщі, озброєної французькою зброєю і власним великодержавним апетитом з XVII віку.

Внутрі країни — цілковитий брак адміністраційного апарату, нестача освічених людей з українським світовідчуттям та українською ідейністю, економіка зруйнована світовою війною і революційною анархією. Та найбільш дошкульно по молодій державі вдаряв брак завершеної української державницької концепції. Як напередодні повстання Богдана Хмельницького староукраїнське покоління інтелектуалів не спромоглося оформити такої концепції і тому вона надто повільними темпами формувалася в ході збройно-політичної боротьби, так і в роки 1917-1919 українські інтелігентські та інтелектуальні сили мало чим причинилися до практичного будівництва відновленої держави. Ті, що активізувалися, щиро прагнули справжнього ідеального демократичного ладу і цілковитої соціальної справедливості, але їхній доктринерський підхід до цих питань розколював і розпорошував так чи інакше слабкі, нечисленні людські ресурси України¹³.

На цьому тлі яскраво виділяється постать самостійника Симона Петлюри, що керувався головною ідеєю: насамперед утримати й розвинути українську самостійну державу принаймні на обмеженій території, а все інше, в тому числі приєднання тимчасово втрачених земель, можна буде доповнити у більш пригожій ситуації.

Тому 11 лютого 1919 року Симон Петлюра виступив з членства Української Соціал-Демократичної Партії, більшість діячів якої також грішила доктринерством і не розуміла, що справа збереження відновленої державної структури має першість перед партійно-ідеологічними інтересами. Якщо не стане державної структури-форми, тоді пропаде і зміст, себто ідеологічно-партійні постуляти. Чужа державна структура-форма ніколи не прийме українського ідеологічно-партійного змісту, навіть коли б той зміст був співзвучний чужинному. Про це надто пізно, і на свою загибель, пересвідчилися українські Соціалісти-Революціонери (боротьбісти): вони станули на плятформу советської державности і підтримали большевизм Леніна-Троцького-Сталіна, надіючись на співіснування з ним, як співзвучна ідеологічна група... Советоросійська державна структура знищила їх, не зважаючи на те, що це саме вони допомогли Москві повалити УНРеспубліку.

Розуміючи цю «державну абетку», Симон Петлюра зірвав зі своєю партією, що в'язала йому руки в його державницькій роботі. Як прагматичний державний діяч, Симон Петлюра з холодною резигнацією прийняв до відома ганебну польську агресію на заході України, себто, підступне окупування переважаючими силами Волині по річку Случ, а, відтак і Галичини по річку Збруч.

Цей болючий факт він міг прийняти з тим більшою зрівноваженістю, що українські військові діячі ще в грудні 1918 року (зараз після повалення режиму гетьмана П. Скоропадського та коли Українська Галицька Армія облягала захоплені поляками

11) Bernant: op. cit., 39.

12) Bernard Wasserstein: *Britain and the Jews of Europe 1939-1945* (New York, 1979); Walter Laquer: *The Terrible Secret* (Boston, 1980); Про ставлення Канади до жидівських утікачів з Європи і депортованих з Англії в Канаду розповідає у своїй автобіографічно-документальній книзі Eric Koch: *Deemed Suspect* (Toronto, 1980).

13) Oleh S. Pidhainy: *The Formation of the Ukrainian Republic* (Toronto, 1966); Матавін Стахів: *Україна в добу Директорії УНР, I-VII*, (Скрентон, 1962).

Львів) вирішили на своїй київській нараді рекомендувати урядові УНРеспубліки: «Наша молода держава не зможе воювати на два фронти — і проти большевицької Росії, і проти агресорської Польщі, тому Директорія повинна шукати замирення на заході, з Польщею»¹⁴.

Значить, ці українські військовики, як мабуть усе покоління Симона Петлюри, що виросло в межах царської Росії, розглядали становище України на початку 1919 року очима своїх предків — військових і цивільних діячів з 1649 року, коли то в козацько-українському війську дозрівала фальшива концепція звуженої України-держави: «Що по Случ, то наше...»

Тяжка військово-політична й економічна ситуація УНРеспубліки вже у січні 1919 року сприяла оживленню тієї фальшивої стратегії, яка поза кордонами республіки залишила на поталу польському агресорові найбільш органічно підготовану до української державности землю Івана Франка.

Дослідники розвитку української політичної думки в часи від знищення Козацько-української республіки (1764) до відновлення української держави у листопаді 1917 року мають широке поле для вивчення фактів, для аналітичних міркувань і прагматичних висновків. На основі того всього ніби-суперечного в собі матеріялу треба для себе самих і своїх нащадків оформити основну концепцію українського самостійництва і соборництва, якою могли б скористуватися нові відновлювачі української державности в недалекому чи дальшому майбутньому.

Такі досліді, аналітичні міркування і прагматичні висновки наче покажуть, як традиційна помилкова концепція може бути гарматною кулею при носі всієї нації та як така помилкова концепція може штовхнути навіть великого самостійника й соборника на шлях помилкової стратегії. Симон Петлюра був сином своєї української епохи і ледве чи він утримався б при державному керівництві, якщо б у питанні визвольної стратегії він рішився піти проти течії військової думки так рішуче, як він протиставився доктринерству ідеологічно-партійних груп. Нез'ясованість того питання не заперечує факту, що Симон Петлюра був одним із передових самостійників і соборників України.

(Закінчення буде)

¹⁴) Ген. М. Капустянський: *Похід українських армій на Київ в 1919 році* (друге видання, 1946).

IV

Наша університетська молодь, замість витратити час, енергію і матеріальні засоби на опрацювання маргінальних і часто безпотрібних тем з україністики, могла б зайнятися висвітленням багатьох аспектів світогляду, писань і діяльності Симона Петлюри. Як мало з-поміж його старших і молодших сучасників знали і сприймали Україну як геополітичну суцільну одиницю в концепції, що її накреслив поетично його приятель Іван Франко: від західніх Карпат по Кавказ. Це візія, що нею жили його попередники — Володимир Антонович, Олександр Кониський і Панько Куліш, та сучасники — Микола Лисенко, М. Грушевський, Леся Українка та Іван Нечуй-Левицький.

Як на ділі цю візію плянував реалізувати С. Петлюра, можна б вивчити шляхом порівняння його писань і діяльності з писаннями і діяльністю сучасних йому польських діячів-суперників у своїй нації — Романа Дмовського і Йосифа Пілсудського. Дмовський ставив польську ставку на карту царської Росії та через неї на її західних союзників — Францію та Англію. Пілсудський спершу використовував імперську Німеччину для творення польської збройної сили, а згодом перейняв проголошене німцями польське королівство як основу для відновлення Польської Республіки.

Обидва ці польські діячі мали можливість їздити закордон і в 1907 році побували з таємною місією від своїх політичних груп у Японії, де вони окремо провели розмови з впливовими діячами військових і політичних кіл. Тема розмов: становище у Польщі та потенціяльна роль польських самостійників у близькому воєнному конфлікті між Росією і Німеччиною¹⁵. Ані Симон Петлюра, ані будь-який інший український діяч такої можливості не мав, бо російська служба безпеки негайно арештувала б його за натяк на спробу встановити подібні зв'язки за кордоном. Крім того, тогочасне українське суспільство не було підготоване у своїх думках до будь-якої зовнішньо-політичної акції, спрямованої на визволення України з-під російської чи навіть австро-угорського і польського ярма.

Тому в 1902-1917 рр. Симон Петлюра зосереджував свою увагу на формування власної та загальноукраїнської думки про само-

¹⁵) Andrzej Micewski: *Roman Dmowski*, Warszawa, 1971, str. 89-109.

бутність української нації в усіх її актуальних аспектах. Подібно, як Р. Дмовський для польської справи, С. Петлюра не бачив реальних виглядів на успіх для української справи в межах австро-угорської імперії, де слабкій українській меншості протиставилися два сильні історичні противники — поляки і мадяри. Перші зберегли свою заможну й освічену верству, а другі поряд з цим відвоювали у Відні право на державне самоуправління.

Які ж були позитивні засновки визвольної політики Симона Петлюри у тогочасних дуже обмежених умовах буття, розвитку і діяння українського суспільства під двома імперіяльними режимами: російським і австрійським?

Ось декілька натяків на таку відповідь.

Нашим сьогоднішнім молодим економістам повинна б припасти до вподоби своєчасна і майже виняткова на ті часи вимога С. Петлюри, щоб українські діячі розвивали економічні аспекти української визвольної політики. Обмірковуючи заснування Українського Наукового Товариства в Києві, він докоряє авторові проекту М. Грушевському за те, що у програму праці не включено економічної проблематики України. — «Вимагаючи для себе автономії України, ми повинні аргументувати цей постулат доказами не тільки національно-культурного, але й юридично-економічного характеру», — писав С. Петлюра у червні 1907 року¹⁶.

В інших статтях він критикував українські соціалістичні партії за їхнє невміння приєднати робітників до української справи. Певну вину за цю їхню слабкість Петлюра приписував українським інтелектуалам 1860-их років, які — згідно з тезою Володимира Антоновича — збузили концепцію українського руху до культурницької діяльності і зі своєї конструктивної роботи відкидали всякі політичні постуляти. На думку С. Петлюри, те аполітичне культурництво відштовхнуло «від українства велику силу демократичних елементів, направило його по облудному шляху». Ця помилкова концепція «була причиною і трагізму діяльності самого Драгоманова», твердив Петлюра у статті, що появилася в газеті «Слово» 1909 року¹⁷.

Петлюра розумів, що для успішності української визвольної справи треба народних українських мас, а до них можна доходити інколи навіть через неукраїнські установи. Засобом і форумом для усвідомлення людей українського роду могли служити ось такі офіційні культурно-освітні установи, як Київське чи Харківське Товариство Грамотности. «Обидва товариства не вороже ставляться до української просвітницької справи. Обидва видавали українські книжки. Очевидно, видавництво цих книжок було б куди більшим, коли б про це подбали самі українці, коли б вони жвавіше взялися до роботи в цих товариствах . . . вони згодом . . . могли б

16) Симон Петлюра: *Статті-Листи-Документи*, УВАН, Нью-Йорк, 1956, стор. 115. (Згодом цит. скорочено: *Статті . . .*).

17) С. Петлюра: *Статті . . .*, стор. 97.

надати український напрямок і характер діяльності цілого товариства . . .»¹⁸

Ці слова С. Петлюри з вересня 1907 року мають знайоме звучання і дороговказне значення для українців у поневоленій Україні та в усіх державах українського поселення, де багато дечого залежить від творення активної присутності української справи в тамтешніх організаційних формах.

Реальні можливості для висовування української проблематики в той час Петлюра бачив у парламентських установах навіть такого вузького обсягу як російська палата представників Дума і дещо свобідніша за неї австрійська Палата депутатів у Відні. Про можливості українців у російській Думі він висловився 1907 року ось як: «Виступаючи в державній Думі одностайно, самостійно, принаймні в таких справах, які торкатимуться інтересів України, як нації, вона (себто українська репрезентація — Р.Р.) буде здужувати національну свідомість українських народних мас, маніфестуючи своєрідність національних, культурних, політичних і господарських інтересів України, відмінних від аналогічних інтересів інших націй і інших країн Російської Держави»¹⁹.

Про подібні можливості праці українських депутатів в австрійському парламенті С. Петлюра писав на основі свого безпосереднього знання життєвих умов українського населення в Австро-Угорщині. В роки 1904-1905 він працював журналістом у Львові. Своїми статтями у періодичних українських виданнях м. Києва чи навіть Москви Петлюра сумлінно інформував українських читачів про західньо-українські справи. Його оцінка діяльності галицьких депутатів у Відні — позитивна:

«Посли австрійської України, в міру своїх переконань і світогляду, хочуть виконати ті обов'язки, які лежать на них, як на заступниках свого безправного з багатьох боків народу . . . Це — тенденція використати парламент, як агітаційну трибуну для національної ідеї, а свої поїздки в виборчі округи — в цілях організації народних мас для боротьби за національні права», писав С. Петлюра в журналі «Україна» 1907 року²⁰.

Звичайно, для такої політичної роботи потрібно освічених людей з усіх прошарків свого суспільства, — нагадує він українським культурникам того самого року. Тоді деякі професори в Києві, Харкові та Петербурзі заявили готовість читати університетські лекції з українознавства. Це — чудово, зауважує С. Петлюра, але, на жаль, діти трудового українського люду все ще залишаються поза межами тієї освітньої діяльності. Український «робітник не може успішно розвиватися, не може успішно боротись, коли він не володітиме знанням, коли він не буде свідомим . . .»²¹

Студентів українського роду Петлюра закликав зокрема «не забувати того, через кого вони здобули можливість зазнавати щастя

18) С. Петлюра: *Статті . . .*, стор. 72-75.

19) С. Петлюра: *Статті . . .*, стор. 101.

20) С. Петлюра: *Статті . . .*, стор. 131; пор. 36-41.

21) С. Петлюра: *Статті . . .*, стор. 63-64.

і втіхи від національної науки. Їм треба завше пам'ятати, що властиво ті, на чий гроші і працю вони зазнають того щастя... не скоро зазнають його... Треба пам'ятати, що там, по наших обдер- тих селах панує темрява, що робітничі й селянські діти нівечать і душі, і мозок свій чужою «культурою», а в школах наука — та сама, що була раніш, з тією незрозумілою для дітей мовою, котра, як встановлено і статистичними даними і авторитетними людьми в справах просвіти, завела нас далеко назад і поставила у хвості культурних народів. Хай же тямлять це студенти-українці, слухаючи лекцій про Україну, й несуть придбані ними відомості про рідний край своєму народові і збагатять рідний край вірними йому, освіченими синами...»²²

Ці слова С. Петлюри зберегли свою свіжість й досі та могли б стати прапорною директивою для діяльності української студентської молоді в Канаді, Америці, Англії та інших країнах Заходу. Мають вони актуальність і в Україні, де «та сама наука» панівної нації відсуває українську національність на позиції колоніальної відсталості.

Як тяжко було в його часи знаходити людей, готових для такої праці, та взагалі людей українського світовідчуження, видно хоча б із листа Симона Петлюри до Дмитра Донцова, що жив тоді у Відні. — «Якось я вчитав у польського романіста... що дуже тяжко бути поляком. На мою думку, пише С. Петлюра в січні 1913 року, — все ж легше, як українському громадянину, а надто в такому місті, як Москва. Маєте собі: майже жадне зібрання або вечірка не минає, щоб не доводилося виступати в ролі спікера! Це пояснюється просто: мало хто вміє говорити «прилюдно» по-українському! Це знаєте, дуже «мила» річ, яку я відчуваю дуже не-мило. Ну от, volens-nolens і доводиться виступати, хоч уже набридло — а головне, що одбирає час, який можна вжити на щось більш путне...»²³

Звичайно, те явище нестачі трудівників на національній ниві було наслідком безоглядної русифікаційної політики російського уряду супроти українців, яку підтримували всі прошарки російської нації. Інтелектуал і політичний діяч Конституційно-демократичної партії росіян Пйотр Струве всіляко поборював навіть мізерні прояви українського культурництва. Він аргументував це тим, що український культурницький рух зупиняє процес витворення з різнонаціональних мас населення російського царства єдиної суцільної російської нації. Петлюра не затаював того болючого факту, що також серед українців були пристосуванці й ви- служники того русифікаційного курсу²⁴. Він сміливо картає Савен-

22) С. Петлюра: *Статті...*, стор. 65-66.

23) С. Петлюра: *Статті...*, стор. 181.

24) С. Петлюра: «Ідейна боротьба з українством», *Статті-Листи...*, стор. 84-88. Об'єктивний виклад поглядів П. Струве на українське питання в царській Росії дає Richard Pipes: "Peter Struve and Ukrainian Nationalism", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. III/IV, Part 2, pp. 675-683.

ка і Демченка — співробітників групи «російських націоналістів» при журналі «Новое Время».

Петлюра сміливо полемізував з тими пристосуванцями, що були кожнчасно готові «гармонійно сполучити своє українство з російським шовіністично-державним націоналізмом». Не промовчав він і того, що духовний інтелектуал еп. Парфеній, відомий редактор перекладу св. Євангелія на українську мову, також заявив себе прихильником реакційного «Союзу русского народа»²⁵.

Як об'єктивний голос українського національного сумління, Симон Петлюра суворо картав також і тих українців — громадян Австрії, які надто щиро ідентифікували себе з інтересами Габсбурзької династії всупереч українським національним інтересам. Однаковою мірою суворо виступав він проти частих антижидівських вихваток т. зв. російських націоналістів, як російського так українського роду, а водночас засуджував членів австрійської Християнської Партії за їхні протижидівські виступи, проведені спільно з членами польського Народно-демократичного кола депутатів у Відні²⁶.

Послідовність у поглядах і вчинках С. Петлюри позначилася головню на його ставленні до своєї Української Соціал-Демократичної Партії в Росії та до сучасних українських і польських соціалістів у Галичині під Австрією. Всі вони відзначалися доктринерською партійною вузькістю мислення, а польські соціалісти діяли, як націонал-шовіністи. С. Петлюра критикував галицьких соціалістів і націонал-демократів за партійність, що доводила (під час виборів до віденського парламенту) до взаємопоборювання українських кандидатів у тих самих округах. Симон Петлюра вважав, що українські політичні діячі різних партій повинні в такому випадку домовитися і висувати кандидата, який переміг би польського кандидата. Поряд з цим, Петлюра докладно інформував своїх українських читачів у межах російської імперії про націонал-шовінізм польських соціалістів. Наприклад, польські соціалісти відмовилися підтримати кандидатуру українця Ганкевича в окрузі, де він напевно міг перемогти. Все ж таки, хоч Л. Ганкевич мав великі заслуги в розвитку польської соціалістичної партії, поляки таки висунули кандидатом свого лідера Дашинського. Вони і він, Дашинський, керувалися не ідейно-партійними, але національними польськими міркуваннями²⁷.

Українську справу С. Петлюра розглядав, як єдину суцільну справу на всій історичній українській території без уваги на чужі політичні кордони, трактував її понадклясово або принаймні міжклясово. І мав він уявлення про дедалі зростаючу всесвітню присутність української національності. Обмірковуючи причини і мотиви української еміграції за океан, Петлюра накреслив правдиву картину трагічного економічного становища українського

25) С. Петлюра: *Статті...*, стор. 85-87.

26) С. Петлюра: *Статті...*, стор. 126. Пор. А. Micewski: *Roman Dmowski*, 69 і 395.

27) С. Петлюра: *Статті...*, стор. 122-123.

села в підросійській та австро-угорській дійсності. На цьому тлі він вважав поселення українців у Канаді й Америці своєрідним щастям у нещасті:

»Взагалі можна сказати, — пише він 1907 року, — що українські емігранти з Галичини, і з нашої України не гублять зв'язків між собою в далекій Америці (та в Манітобі, Саскачевані й Алберті — Р.Р.). Вони закладають різні товариства, як політичні так і культурно-просвітні... живо цікавляться всім тим, що діється на рідній країні... вони часто посилають сюди чимало грошей на різні громадські справи — взагалі не забувають своїх національних обов'язків до рідної країни і до рідного народу«²⁸.

V

Ось з якими доволі всеохоплюючими поглядами на українську визвольну справу Симон Петлюра вступив у революційний крутіж 1917 року в Україні, де він — професійний журналіст і літератур-

ний критик — швидко вибивається наверх, як організатор руху за озброєння української нації. Можливо, що його дворічне перебування на Кубані (1902-1904) відродило в його підсвідомості почуттєві й розумові зв'язки з традиціями запорізького козацтва. Праця над архівами Кубанського війська в Катеринодарі була для Симона Петлюри справжнім університетом, — твердить його біограф Василь Іванис²⁹. Я доповнив би цю думку словами: — так, військово-політичним університетом. І мабуть звідтіля, з Кубані, Симон Петлюра привіз у своїй тямці відому свою тезу-гасло: »Справа самостійности України вирішуватись буде підрахунком організованих сил нашої нації, як політичних так і військових!«³⁰

Щоденна праця на головному пості Української Республіки збагатила його досвід ще одним глибоким вглядом у суть рушійних сил державобудівництва. Він, соціаліст-демократ, швидше і глибше ніж прихильники центрального й консервативного напрямків збагнув важливість ролі Церкви у духовному й політичному усамостійнюванні свого народу. В листі до проф. І. Огієнка (згодом митрополита Іларіона в Канаді, а тоді міністра віроісповідань в уряді Української Народної Республіки) Петлюра рішуче твердить: українські ієрархи, священники і вірні повинні »піти далі і надати такі форми самостійництву нашої Церкви, які б відповідали державним інтересам української нації і були б логічним завершенням самої ідеї про церковну автокефалію...«³¹

Симон Петлюра добре розумів, що »причиною загублення нашої державної незалежності було незавершення процесу консолідації української нації в час смерті гетьмана Богдана, брак державної

28) С. Петлюра: *Статті...*, стор. 70-71.

29) Василь Іванис: *Симон Петлюра — Президент України*, Торонто, 1952, стор. 19.

30) О. Лотоцький: *Симон Петлюра*, Варшава, 1936, стор. 15.

31) С. Петлюра: *Статті...*, стор. 401.

ідеології у його наступників, (ідеології) що має об'єктивну цінність для всіх класів тогочасної української нації«. Паралельно з цим, на думку Петлюри, »причиною загублення українською Церквою тогочасної її автокефалії був брак єдиної церковної думки у вищих її достойників, брак відповідної дисципліни серед них і незавершена структура нашої тодішньої Церкви, голова якої — митрополит Київський — мав більшу моральну силу для нашої Церкви, ніж ієрархічно-фактичну...«

Врахувавши той досвід з минулого, Симон Петлюра висуває свою державницьку тезу: »...українська автокефальна Церква, головою своїм, повинна мати власного патріярха... Український патріярхат — рівний патріярхатові московському... В майбутніх конфліктах нашої держави з Москвою внутрішньо міцна, ієрархічно дисциплінована Українська Церква може відограти велике позитивне завдання в вислідах такої боротьби«³².

У тій цитаті з листа С. Петлюри знаходимо натяк на те, що він розумів ставовище і думку Богдана Хмельницького, який свого часу робив правильне завваження київському митрополитові Косіву за його надто часте споглядання у бік Москви. А це був час, коли Україна потребувала більш ніж будь-коли перед тим власного морально-ідейного авторитету в Києві. Бо тоді молода Козацько-українська Республіка знаходилася у смертоносному трикутнику — між Московією з її великодержавним московським православ'ям, Польщею з її воюючим римокатолицизмом, і грабницьким мусулманським Кримом. Втриматися при житті в такій ситуації могла тільки нація, що мала б власну розвинену державницьку концепцію з власним духовно-ідеологічним центром і з власною збройною силою. Перших двох чинників Козацько-українська Республіка не мала, а власна збройна сила — з перестарілою організацією! — не могла забезпечити її від чужоземної агресії та окупації.

Симон Петлюра, як ніхто інший з його сучасників, розумів потребу співдіяння цих трьох чинників у відбудові та втриманні Української Народної Республіки. Його самостійницькі та гуманні ідеї мають тривалу актуальність саме тепер, коли всесвітнє українське суспільство відчуває пекучу потребу оформлення самостійної української наукової, політичної та церковної думки. Чужі великодержавні течії та власні ілюзії зносять човни багатьох молодих українських людей на чужі моря й океани космополітизму, інтернаціоналізму і псевдоуніверсалізму, так світського як і духовного.

Поставши після подібного занепадницького періоду в розвитку української нації, Козацько-українська Республіка розпочинала своє існування майже з нульової позиції — без державницької концепції та без власного ідейного вогнища, що ним повинна була стати українська духовна влада в Києві. Староукраїнські інте-

32) С. Петлюра: *Там же*, стор. 402-403.

лектували, духовні і світські, витрачали час і свої сили на шукання християнського універсализму, розвивали і збагачували церковно-слов'янську мову й культуру, спасали людство, але занедбали розвиток української мови і втратили зв'язок зі своїми народними масами. Тому українська держава мусіла впасти жертвою проникання Росії на Південь і південний Захід.

Українська Народня Республіка 1917-1921 впала жертвою такої самої агресії, головню в наслідок тих самих причин.

VI

Сьогоднішнє покоління українців і українок не сміє допуститися тієї самої помилки, хоч і який великий тиск — у тому самому псевдо-універсальному напрямку — виконують на українському народі чужі університети, чужі філософсько-ідеологічні доктрини, чужі церковно-релігійні центри з допомогою преси й засобів масової інформації.

У цій боротьбі за державницьку самобутність української нації Симон Петлюра, як колись давно Богдан Хмельницький, це видний дороговказ, що його треба вивчити, відновити і вичистити від неактуальних прикмет чи зазублень-помилочок, які є звичайно в кожному людському твориві. Нам годиться обороняти цей наш дороговказ і від своїх іконоборців, і від чужих плямувальників. Йдеться бо не лише про особу Симона Петлюри чи Богдана Хмельницького, як окремої людини, але про саме достойне ім'я української держави в її четвертій історичній структурі.

Адже Богдан Хмельницький це не лише бунтівливий Суботівський сотник і головнокомандувач Війська Запорізького, що мовляв повстало в обороні своїх особистих і станових інтересів; ні, він був також і передусім голова відновленої української держави, що перетривала принаймні 116 років. Симон Петлюра — це не тільки журналіст, критик і отаман збройних сил Української Народної Республіки, але він фактично президент тієї держави, що являла собою найбільш поступову й гуманну державу в тому часі. Якщо ми не спроможні оборонити його справді чистого імени, то як ми надіємося оборонити рацію існування української самостійної держави будь-коли!

В ім'я історичної правди треба зазначити, що український націоналістичний рух швидко відчув цю істину вже наприкінці 1920-их років, коли то знесилену українську громадськість роз'їдали суперечні соціально-політичні напрямки; коли здавалося, що навіть релятивно свободне і стабільне населення Галичини, Західної Волині, Буковини і Закарпаття, разом з українською еміграцією за океаном, підкориться советсько-московській агітації. Українська націоналістична студентська молодь негайно взяла на своє духовно-політичне озброєння постать Симона Петлюри — Самостійника, що власною кров'ю засвідчив свою вірність українській

державності³³. В націоналістичних виданнях та усних гутірках постійно лунало і виховувало патріотичний молодняк слово Петлюри: «Шлях до звільнення всякої нації густо кропитьсся кров'ю. Нашої так само. Кров'ю чужою і своєю. Ворожою і рідною...» Тільки «в процесі кривавої боротьби, шляхом великих жертв і 'великої крові' наш народ може заслужити собі право на самостійне життя»³⁴.

А це означало: власна державницька концепція потребує власних авторитетів і власної збройної сили. Як відомо, ця девіза лягла в основу діяльності Організації Українських Націоналістів і збройно-політичної стратегії Української Повстанської Армії.

Органічний зв'язок між українським націоналістичним рухом (а зокрема революційно-визвольним підпіллям 1939-1949) та державницькою спадщиною Української Народної Республіки, речником і символом якої став на цілі десятиліття Симон Петлюра, заслуговує окремого дослідження, вивчення та проаналізування у світлі сучасної ситуації. Тут досить згадати, що члени ОУН напередодні війни читали та обмірковували цінніші нариси і статті з таких «петлюрівських видань», як журнал «За збройну Україну», який появлявся доволі неперіодично у Парижі. Напевно ще живе значна кількість націоналістів, що пам'ятає есей про складність умов на території України в перших днях визвольної революції. Автори статті остерігали патріотів перед небезпекою вибуху народної люті в невідповідному напрямку: ворог, своєю пропагандою, спрямовуватиме цю месть на національні меншості, що могли бути його коляборантами в поневолюванні українського народу, але які не були справжніми поневолювачами. Керівники визвольної революції повинні забезпечити свій рух проти такого відрухового месництва, яке може вийти лише на користь окупантові, що встиг відступити з української території.

Цієї перестороги, зформульованої на принципах світогляду й політики С. Петлюри не забули українські націоналісти в бурхливі дні війни 1939-1945. Протягом перших двох тижнів липня 1941 року, принаймні у районах Добромиля, Самбора і Дрогобича, члени революційної ОУН розповсюдили серед українського населення декілька тисяч летючок (чорний друк на темно-синьому папері) із закликком-пересторогою: не піддатися настроям мести під впливом болючого виду масових українських жертв большевицько-російського терору і не спрямовувати своєї справедливої люті на ті національні меншості в Україні, єдинокровні брати яких заповзято допомагали московському окупантові здійснювати геноцидні заходи супроти українського народу. Чому? Бо вся увага й енергія українців повинна бути скерована проти справжнього ворога України — проти Москви.

33) Ол. Бабій: «Симон Петлюра й Галичина», *Студентський Вісник*, ч. 7-8, Річник IV, липень-серпень 1926, Прага, стор. 21-28.

34) В. Іванис: *Симон Петлюра* . . . , стор. 226.

В умовах виарештовування українського націоналістичного, революційного активу в той час, на жаль, тяжко було проводити цю конструктивну державницьку політику ОУН на всіх землях України.

Все ж таки, «петлюрівська лекція» не забулась і згодом, в умовах розвиненого революційно-визвольного руху на землях між Карпатами, Прип'яттю і Дніпром, члени декількох національних меншостей — у тому числі жиди — мали практичну можливість зберегти своє життя в системі ОУН та УПА, як активні відповідальні громадяни української землі та майбутньої відновленої самостійної української соборної держави. Розширюючи свою підпільну мережу на центральні, південно-східні та східні українські землі, члени ОУН знаходили переконливий доказ тривалости народної пам'яті: місцеве населення, ознайомившись з постулятами національного революційно-визвольного руху, трактувало їх — членів ОУН! — як «петлюрівських самостійників» і обдаровувало їх повним довір'ям.

Ідея української самостійної, соборної ні від кого незалежної держави збережеться в народній пам'яті поза двотисячний рік та викликатиме довір'я народних мас до носіїв тієї ідеї тільки тоді, коли сама концепція тієї держави відзначатиметься тяглістю (континуїтетом) і зв'язком з традиційною спадщиною української державности. Ось чому вивчення того зв'язку і пристосування його до нових умов кінця двадцятого століття — це обов'язок тих українських людей, які (як висловився С. Петлюра) мали «можливість зазнати щастя і втіхи від національної науки» та які повинні «збагатити рідний край вірними йому, освіченими синами» й дочками³⁵.

Виконати цей заповіт українського самостійника-державника наглить нас час, який несе з собою небезпеку: український народ на своїй території може одного дня знайтися у «трикутнику смерти», що його колись творили і знову можуть творити ці традиційні контрагенти: Москва... Варшава і...

35) Значний науково-дослідний внесок у вивчення державницької спадщини Симона Петлюри зробив Український Вільний Університет, що у співпраці з Бібліотекою ім. С. Петлюри в Парижі видав збірник доповідей із Студійно-наукової конференції в Парижі. Редактор збірника — В. Косик.